

Afrikadaky agdarlyşyklaryň aňyrsyndan Fransiyany gözläň

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Afrikadaky agdarlyşyklaryň aňyrsyndan Fransiyany gözläň

AFRIKADAKY AGDARLYŞYKLARYŇ AŇYRSYNDAN FRANSIÝANY GÖZLÄŇ

Fransiya haýsydyr bir döwlet agdarlyşygynyň aňyrsynda bolsun ýa bolmasyn, tapawudy ýok – şol agdarlyşyklaryň köpüsinde güýçli formada çykyş edýän tarapdyr

Gabonda bolup geçen döwlet agdarylyşygy soňky döwürde agdarlyşyklar tolkunynyň çäýkap taşlan Afrika materiginde täze ýara döretti.

Soňky üç ýylyň içinde Merkezi we Günbatar Afrika sebitinde Sudan, Çad, Gwineýa, Burkina Faso, Mali, Niger, Gabon ýaly öñki fransuz koloniýalarynda sekiz döwlet agdarylyşygy bolup geçdi.

Adamlar Fransiyadan söz açýan bolsa, bu hökman agdarlyşyklary Fransiyanyň gurnaýandygyny aňlatmaýar. Emma Fransiya haýsydyr bir döwlet agdarlyşygynyň aňyrsynda bolsun ýa bolmasyn, tapawudy ýok – şol agdarlyşyklaryň köpüsinde güýçli formada çykyş edýän tarapdyr.

Fransiýanyň nebit we dürli hili magdan känlerinden arzan gök önümllerine çenli sebitiň baýlyklarynyň üstünde örän kän bähbidiniň ýatandygyny bilmeýän ýok.

Fransuz kolonializminiň ganyna siňen açgöz hüý-häsiýeti Afrika ýürtlary garaşszlyklaryny gazanansoňam olardan elini çekesi gelmedi.

Fransiýa bu ýürtlarda çagalary Fransiýada okaýan, işleýän, Pariże syýasy, medeni, ykdysady taýdan bakna syýasy gatlaklar döretti.

Şeýle gatlaklar öz ýurduna diňe ýolbaşy wezipelerde oturmak

üçin gelýär we ömürleriniň köpüsini Fransiýada geçirip, ýurdy alysdan dolandyryar.

Yzda galan hökümdarlara seredenimizde, olaryň köpüsiniň Fransiýa bilen baglanyşyklydygyny we onuň goldawyndan peýdalanandygyny görmek mümkün. 1979-njy ýyldan bări ýurdy dolanyp gelen (bir döwür taşlap gidip, yzyndan 1997-nji ýylda gaýdyp gelen we şindizem häkimiýet başynda oturan) Kongonyň prezidenti Denis Sassou Nguesso, 1979-njy ýyldan bări Ekwator Gwineýasyny dolandyryp gelýän Theodore Obiang Onjima, 1982-nji ýyldan bări Kameruny dolandyryp gelen Paul Babba, 2005-nji ýyldan bări Togony dolandyryp gelen Faure Eýadema Gnassingbe dagyny aýdanlarymyza mysal görkezip bolar.

Geçen çarşenbe günü harby döwlet agdarlyşygynyň bolup geçen ýurdy Gabonda prezident Omar Bongonyň Bongolar maşgalasynyň soltanlygy ýurdy we halky 56 ýyllap dolandyrdy.

Omar Bongo aradan çykan badyna iki-üç günün içinde saýlawlarda sesleriň 64,27%-ni alandygyny aýdan ogly Aly Bongo häkimiýet başyna geçdi.

Miras, monopoliya, korrupsiya hekaýatlaryndan uzakda galan prezident Aly Bongo bir döwür ysmaz boldy we saglygyny bejertmek üçin on dört aýlap ýurtda bolmady.

Has soňra Ýewropa bileleşiginiň (ÝB) we Afrika bileleşiginiň (AB) synçy toparlaryň talap edýän azatlyk we doğruçyllyk standartlaryndan mahrumdygyny aýdan saýlawlaryna gatnaşmak we üstünlik gazanmak üçin gaýdyp geldi.

Fransiýadan we halkara arenasyndan goldaw tapýan totalitar režimleriň galyndylarynyň edenini edip gezmegi halk köpcüluginiň degnasyna degdi we Fransiýa garşıy gahar-gazap, duşmançylyk duýgularyny oýardy.

Hernäçe Afrikadaky agdarylyşyklaryň taryhy galyndy sistemalaryň taryhyndan az garaňky bolmasa-da, islendik afrika ýurdunda şindizem açgöz, halkyň isleg-arzuwlaryny aşsyk oýnan ýaly oýnap bilýän, korrumpirlenen ýolbaşçylardan halas bolmagyň ýeke-täk ýolunyň harby döwlet agdarylyşygydygyna halky ynandyryp bilýän ofiserler bar.

Edil öñki ýolbaşçylaryň häkimiýet başında galmak üçin Fransiýa bilen gatnaşyklary güýclendirmäge baryny-ýogunu sarp edişleri ýaly Malide, Burkina Fasoda, Nigerde we beýleki ýurtlarda bolup geçýän häzirki agdarylyşykçy režimlerem fransuz duşmanlygyna bolanja zadyny sarp edýär we giň gatlaklary özüne

çekýän, aldawa salýan populist pikirleri öñe sürýär. Şol sebäp bilenem Russiýa ýaly başga ýurtlaram oýna goşuldy. Bu bolsa fransuz duşmanlygy ruhuny şeýle bir gylawlandyrda welin, ezilen halklar döwlet agdarylyşyklarynyň tarapyny tutup edilýän çykyşlarda elliřine Russiýanyň baýdagyny we «Wagneriň» başlygy Ýewgeniý Prigožiniň (hamana ol halklaryň halasgäri ýaly) suratyny alyp çykdylar.

Fransiýa 2017-nji ýylda ýaş prezident Emmanuel Makrony saýlanda düýpli üýtgeşmeler bolup geçdi, yzyndan parlament saýlawlary ýetip geldi.

Täze ýüzler öñki syýasy gatlagyň 70%-ni aradan aýyrdы. Emma bu üýtgeşmäniň Fransiýanyň daşary syýasatyna, öñki koloniýalary we agalyk ediji syýasy synp bilen gatnaşyklaryna ullakan täsiri bolmady.

Fransiýa dünýädäki we Afrikadaky düýpli üýtgeşmeleri dogry okap bilmezliginiň we geleňsizliginiň netijesini indi alyp ýör.

Bu oñaýsyz ýagdaýy üýtgetmeginiň birinji ädimi – Fransiýanyň halkyň isleg-arzuwlaryna we talaplaryna dogry düşünmekden, şeýle-de zalym ýolbaşçylary goldamagyny bes etmekden, Afrika halklary bilen gatnaşyklara üns bermekden we olaryň isleg-arzuwlaryna hormat goýmakdan geçýär.

Diňe şeýdilende bu üýtgeşme üýtgeşmäni harby döwlet agdarylyşyklaryndan başga-da ugur-ýoluny tapyp edip bolýandygyny aňlan Afrika köpcülikleýin aň-düşünje hereketi arkaly birleşip biler.

Институт Африки РАН

Коновалов И.П., Шубин Г.В.

Современная Африка

войны и оружие

kitapcy.ru

Fransiýanyň bu agdarylyşyklaryň köpüsinde onuň bilen bile ýada oňa garşıy oýnayán merkezi roly hakda aýdanlarymyza garamazdan el degmedik materikde agdarylyşyklara we durnuksyzlyga sebäp bolýan başga faktorlaram bar. Bularyň arasynda, ýaňam aýdysymyz ýaly häkimiýet başyndan gidesi gelmeýän açgöz harby liderleriň gara nebsi, şeýle-de demokratik özgerişleri agsadýan tire-taýpaçylyk, tireparazlyk, ildeşparazlyk we milletparazlyk ruhunyň häkimiýeti ýer alýar. Edil arap azlykdan bolan prezident Muhammet Bazoumyň mälüm demokratik proses arkaly Nigerde häkimiýet başyna gelende bolşy ýaly.

Ýöne bu, ýurtdaky beýleki käbir toparlary kanagatlandyrmady, şonuň üçinem döwlet agdarylyşyklaryny gurnadylar we yzyndan möhüm wezipelere köplenç öz taýpalaryndan bolan adamlary ýerleşdiler.

Afrika demokratiýanyň, jemgyýetçilik azatlyklarynyň, adalatyň, parahatçylygyň, agzybirligiň we sazlaşykly ösüşiň ýoluna girerden heniz ire meñzeýär, emma munuň başga ýoly bolmandygy üçin, eger halk gaýrata galsa amala aşyryp bolmajak zadam däl.

Faýsal MUHAMMED SALIH.

Ýekşenbe, 03.09.2023 ý. Publisistika